

DAIVA NARBUTIENĖ

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Knygotyrinė studija apie Kristijono Donelaičio atminties paveldą

Kaunas, Domas. Kristijono Donelaičio atminties paveldas : studija. – Vilnius : Akademine leidyba, 2016 (Vilnius : BALTO print). – 472 p. : iliustr., portr. – ISBN 978-9955-33-696-9.

Lietuviškoji donelaitika pagausėjo dar vienu reikšmingu moksliniu tyrimu – D. Kauno studija „Kristijono Donelaičio atminties paveldas“. Naujoje knygoje į lietuvių literatūros klasiko paveldą siekta pažvelgti knygotyros mokslo aspektu. Kaip pratarinėje (p. 17) pastebi darbo autorius, iki šiol Donelaičio asmenybei ir kūrybai aptarti reikšmingesnių knygotyros darbų nepasakelbta, mat „donelaitikoje mažai naudojamas knygotyros matmuo“, o „[š]ia knyga bandoma padėti taisyti“. Tad galima teigti, jog šis tyrimas – pirmasis tokio pobūdžio darbas. Vis dėlto studijos autorius neapsiribojo vien tik knygotyros metodologiniais principais, savo tyrimui atlikti pasitelkęs ir gretutinių mokslų – filologijos, istorijos, sociologijos ir t. t. – mokslinio tyrimo įrankius. Tad nedvejojant galima tarti, jog ši knyga – tarpdalykinio tyrimo rezultatas, gautas taikant tiek specialiuosius knygotyros, tiek kitų humanitarinių mokslų metodologinius sprendimus.

Iš tiesų, donelaitikos darbuose daugiausia dėmesio skirta literatūrologinei ir lingvistinei Kristijono Donelaičio (1714–1780) kūrybos analizei. Galėtume paminėti ištiesą plejadą lietuvių autorių, palikusių svarų indėlį atskleidžiant poeto kūrybos grožį, prasmę ir reikšmę. Tai, visų pirma, Leonas Gineitis (1920–2004), visą savo gyvenimą paskyręs Donelaičio kūrybai, asmenybei ir epochai nagrinėti [6]. Donelaičio raštų leksiką ištyrė ir tyrimą paskelbė Jonas Kabelka (1914–1986) [11]. Paskutiniajame XX a. deš. – XXI a. pradžioje pasirodė fundamentinių tyrimų, pagrindžiančių Donelaičio metrotoninės eilėdaros ypatumus [7; 8], taip pat naujai nustatančių lietuvių poeto sąsajas su antikinė literatūra [3; 4]. Pastaraisiais metais naujų vėjų donelaitikos tyrimų lauke sukėlė tekstologai Daiva Krištopaitienė [5; 17; 18], Mikas Vaicekuskas [5; 9; 17], Paulius Subačius [9], literatūrologas Vaidas Šeferis [23], menotyrininkė Giedrė Jankevičiūtė [9]. Reikšmingas Liucijos Citavičiūtės indėlis rengiant spaudai Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Martyno Liudviko Rėzos (1776–1840) raštus – ypač ketvirtasis jų tomas, skirtas Donelaičio kūrinių publikavimui [21]. Be filologinių donelaitikos tyrimų, daugiausia atliktų Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bei Vilniaus universiteto mokslininkų, ypatingo dėmesio nusipelnė ir kultūros tyrėjų Kazio Napoleono bei Laimutės (1948–2018) Kitkauskų 2002 m. paskelbta monografija *Kristijono Donelaičio memorialas Tolminkiemyje* [13], 2013 m. sulau-

kusi vertimo į rusų kalbą [14]. Šioje knygoje, pasitelkus gausią archyvinę medžiagą, pateikiama medžiagos apie Tolminkiemio parapiją, bažnyčios istoriją ir jos atkūrimą, taip pat – Donelaičio giminę ir jo vardu pavadintas draugijas, atskleidžiami duomenys apie memorialo Tolminkiemyje atstatymą. Kaip tik šio veikalo problematika glaudžiai siejasi su čia aptariamą D. Kauno knygos tema – ir viename, ir kitame darbe kalbama apie Donelaičio atminties įprasminimą (paveldą)¹.

Trijų dalių studija – ilgų darbo metų vaisius. Pagal visus mokslinio darbo kanonus ir tuo pačiu patraukliai parašytas veikalas netrukus sulaukė didelio visuomenės susidomėjimo: tai liudija tiek gausios naujojo leidinio sutiktuvės [10; 12; 24; 25], tiek spaudoje paskelbtos anotacijos ir mokslinės recenzijos [2; 19; 20; 22]. Pastarosiose išsamiai aptartas knygos turinys, jos privalumai ir pastebėti trūkumai. Tad šiame rašinyje, nesileidžiant į nuodugnesnę analizę, atkreipiamas dėmesys į iki šiol recenzentų nepastebėtą reiškinį, kuris galėtų papildyti aptariamą knygos turinį.

Stebėtina gausi istoriografinė medžiaga (ypač tai pasakytina apie didžiausią, paskutiniąją dalį, skirtą Donelaičio atminimo įprasminimo tradicijai rašytiniais dokumentais ir materialiais paminklais). Ji pateikta apgalvotai, gerai struktūruota, atsižvelgiant į istorinį kultūrinės veiklos kontekstą².

Antroji dalis „Kūrinių leidybos Prūsijos laikais paveldas“ reikšminga dėl Donelaičio kūrinių iki 1914 m. publikavimo aplinkybių analizės ir ypač dėl leidinių sklaidos, parodančios iki šių dienų išlikusių egzempliorių skaičių, paplitimą ir ypatingesnius skaitymo atvejus³. Svarūs autoriaus surinkti duomenys apie Donelaičio kūrybos vertinimą, liudijantys donelaitikos tarptautiniu mastu pradžia ir formavimąsi⁴.

Bandymas rekonstruoti Donelaičio biblioteką pasirodė kiek rizikingas. Tad prie pirmosios leidinio dalies, pavadintos „Asmeninė biblioteka: rekonstrukcija“ stabtelsime ilgiau. Šios studijos dalies tyrimo objektas – K. Donelaičio asmeninė biblioteka – pats savaime suponuoja knygotyros, „kompleksiškai tiriančios knygos kilmės, raidos ir funkcionavimo visuomenėje dėsnius“ [16, 178], dalyką. Kadangi nėra jokios išlikusios poeto-klebono bibliotekai priklausiusios knygos, eita hipotetinių svarstymų ir lyginimo su žinomais analogiškais rinkiniais keliu. Problemą tyrimo autorius sprendžia pasirinkdamas kiek įmanoma racionaliausią būdą – formuodamas analizei aktualių istorijos duomenų rinkinį, pagrindinį dėmesį skirdamas kritiškam XIX a. donelaitikos istoriografinės literatūros vertinimui. Atlikto tyrimo rezultatas – leidinių, galėjusių būti K. Donelaičio asmeninėje bibliotekoje, sąrašas (p. 119–128), kurio struktūra pateikiama taip: Biblijos, apeigynai, tikybos praktikos leidiniai, pamokslai, mokomieji leidiniai, grožiniai ir filologiniai leidiniai, žinynai, Prūsijos valdžios įsakai, versti Kristijono Donelaičio. Iš viso – 33 bibliografiniai aprašai.

Hipotetinis K. Donelaičio asmeninės bibliotekos sąrašas, sudarytas prielaidų metodu, iš karto, kaip ir tikėjosi pats jo sudarytojas (p. 119), tapo diskusijų objektu. Veikiausiai dėl tos priežasties šio sąrašo leidinių aprašai nenumeruoti – paliekant vietos galimiems papildymams. Pritariant T. Petreikiui, kad „paskelbtas hipotetinis Donelaičio asmeninės bibliotekos knygų sąrašas sudaro galimybę kryptingai ieškoti rašytojui tikėtinau priklausiusių knygų“ [19, 255], atkreiptinas dėmesys į tai, kad ir šis galėjo būti kiek išsamesnis – pavyzdžiui, įtraukiant į jį ir kitus, ne tik paties Donelaičio verstus, Prūsijos valdžios įsakus. Tai akivaizdu ir iš studijoje pateiktų

1 Daugiau apie donelaitiką ir donelaitianą žr. [15].

2 Tokiai šios dalies koncepcijai nepritaria Lietuvos kultūros istorikas dr. Martynas Purvinas, nacionaliniame Lietuvos istorijos kultūros laikraštyje paskelbtoje ne itin korektiškais emocijomis prisodrintoje recenzijoje [20].

3 Pavyzdžiui, aptarta Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomo pirmosios K. Donelaičio poemos „Metai“ laidos egzemplioriaus (LK-19/539) proveniencija ir fizinė būklė (p. 149).

4 Vertingų ir taiklių pastabų apie pirmųjų Donelaičio raštų laidų recenzavimą Rusijos filologų darbuose pateikia knygotyrininkas Tomas Petreikis [19].

paties autoriaus įžvalgų (p. 106). Vertingų ir svarių pastabų apie sąrašo papildymą spausdintais Prūsijos valdžios dokumentais, kuriais turėjęs naudotis Tolminkiemio parapijos klebonas, randame ir literatūros istorikės Ž. Sidabraitės recenzijoje [22, 170–172].

Sprendžiant iš Donelaičio asmeninės bibliotekos sąrašo, poetas ir kunigas daugiausiai galėjęs turėti bažnytinės literatūros knygų – apie du trečdalius. O štai grožinės ir filologinės literatūros leidinių kol kas užfiksuota septynetas. Kadangi asmeninės bibliotekos rekonstrukcijos bandymas grįstas hipotezių būdu, čia norėtusi atkreipti dėmesį dar į vieną aplinkybę. Ar Donelaitis nebūs savo bibliotekoje turėjęs (arba bent jau nebuvo matęs kitur) angliškai kūręs škotų poeto James'o Thomsono (1700–1748) dar 1726–1730 m. Londone publikuoto poetinio ciklo *Metų laikai* (1726 m. – I d. *Winter*; 1730 m. – visas ciklas *The Seasons*)? Hipotezę apie tai yra išskėlęs Nanto universiteto profesorius Pierre'as Carboni [1]. Plačiame XVIII a. Europos literatūriname kontekste mokslininkas atskleidžia vadinamojo metų požanrio atsiradimą ir paplitimą prancūzų, anglų ir vokiečių literatūroje. Jo keliama prielaida, jog tarp škotų poeto ir Donelaičio sukurtų „Metų“ buvusi „tam tikra tarptautinė sąsaja per vieną ar daugiau kultūrinių tarpininkų, tuomet būdingų Švietimo amžiaus Europos kultūrai“ [1, 92]. Tad Rytų Prūsijoje gyvenęs lietuvių poetas galėjęs žinoti apie gerokai anksčiau anglų kalba išleistus „Metus“ – bent jau iš vėliau publikuotų vertimų į vokiečių kalbą: 1745 m. *Jahres-Zeiten* Hamburge (vertė Bartholdas Heinrichas Brockesas, 1680–1747) ar 1758 m. *Jahrszeiten* Rostoke (vertė Johannas Franzas von Palthenas, 1724–1804). Abiejų – tiek škoto, tiek Prūsijos lietuvių – kūrybai būdingas bendras bruožas – santykis su kaimo žmonėmis ir juos supančia gamta. P. Carboni'o išvados apie galimą Thomsono įtaką Donelaičiui – hipotetinės, bet yra gana įtikinamos ir atrodo vertos dėmesio rekonstruojant asmeninę lietuvių literatūros klasiko biblioteką.

Taigi donelaitikos tyrimai aktualumo neparanda ir šiandien. Tai liudija naujoji knygotyriminė studija, taip pat ir komparatyvistiniai tarptautinės akademinės bendruomenės tyrimai, leidžiantys Donelaitį suvokti kur kas platesniame literatūriniame ir kultūriniame kontekste.

LITERATŪRA

1. Carboni, Pierre. Countryfolk in Thomson's seasons: the dark side of the landscape, or emblems of natural integration? *Darbai ir dienos*, 2015, t. 63, p. 83–93 [elektroninis išteklius] [žiūrėta 2017 m. vasario 2 d.]. Interneto prieiga: https://aleph.library.lt/F?func=find-acc&acc_sequence=001394564.
2. Citavičiūtė, Liucija. Donelaičio atminties paveldas iš XXI amžiaus perspektyvos. *Tarp knygų*, 2017, nr. 1, p. 14–15.
3. Dilytė-Staškevičienė, Dalia. *Kristijonas Donelaitis ir Antika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. 252 p. ISBN 9986-19-756-2.
4. Dilytė-Staškevičienė, Dalia. *Kristijono Donelaičio pasakėčios*: monografija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014. 438 p. ISBN 978-609-425-126-9.
5. Donelaitis, Kristijonas. *Raštai*. T. 1, *Metai*: dokumentinis ir kritinis leidimas. Sudarė Mikas Vaicekuskas; dokumentinį tekstą parengė Mikas Vaicekuskas; kritinį tekstą parengė Daiva Krištopaitienė ir Mikas Vaicekuskas; įvadą parašė Mikas Vaicekuskas, Daiva Krištopaitienė, Dalia Dilytė ir Vilma Zubaitienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015. CXXXV, 234 p.
6. Gineitis, Leonas. *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1964. 381, [3] p. (2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius: Vaga, 1990).
7. Girdenis, Aleksas. „Metų“ hegzametas. In: *Darbai apie Kristijoną Donelaitį*: [straipsnių rinkinys]. Vilnius: Vaga, 1993, p. 60–96.
8. Girdenis, Aleksas. Naujesnis žvilgsnis į K. Donelaičio hegzametą. *Pergalė*, 1989, nr. 1, p. 100–111.

9. Jankevičiūtė, Giedrė; Vaicekauskas, Mikas. *Visagalė tradicija: Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ iliustracijos ir vaizdinis kanonas: studija su Pauliaus V. Subačiaus pratarne = An omnipotent tradition: the Illustrations and the Visual Canon of Kristijonas Donelaitis's Poem „Metai“: a study with an introduction by Paulius V. Subačius*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013. 172 p. ISBN 978-609-425-105-4.
10. Januševičienė, Virginija. Knygoje sugulė kelių dešimtmečių tyrinėjimai. *Sekundė*. Panevėžys, 2017, vas. 17, p. 7.
11. Kabelka, Jonas. *Kristijono Donelaičio raštų leksika*. Vilnius: Mintis, 1964. 278 p.
12. Kalinauskienė, Aldona. „Kristijono Donelaičio atminties paveldas“ – dovana Lietuvai. *Suvalkietis*. Marijampolė, 2017, kovo 18, p. 2.
13. Kitkauskas, Napaleonas; Kitkauskienė, Laimutė. *Kristijono Donelaičio memorialas Tolminkiemyje*. Vilnius: Kultūra, 2002. 406 p. ISBN 9986-435-03-X.
14. Kitkauskas, Napaleonas; Kitkauskienė, Laimutė. *Мемориал Кристионаса Донелайтиса в п. Чистые Пруды (Толмингкемен, Толминкемис): история создания*. [Наполеонас Киткаускас, Лаймуте Киткаускене; перевод с литовского – Рута Леонова, при участии Глеба Суроткина]. Вильнюс: Стандарту спаустуве; Калининград: Аксиос, 2013. 389, [1] p., [16] iliustr. lap. ISBN 978-9955-488-78-1.
15. *Kristijonas Donelaitis: bibliografijos rodyklė*. Sudarė Daiva Narbutienė; aprašus kūrė Nijolė Lietuvninkaitė ... [et al.]. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2015. 638 p., [8] iliustr. lap. ISBN 978-9986-498-65-0. Interneto prieiga: https://aleph.library.lt/F/?func=find-b-o&local_base=mabo5don.
16. *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Alma litera, 1997. 413 p. ISBN 9986-02-352-1.
17. Krištopaitienė, Daiva; Vaicekauskas, Mikas. Kristijono Donelaičio rankraščiai: šaltinio pristatymas. In: Donelaitis, Kristijonas. *Kristijono Donelaičio rankraščiai = The manuscripts of Kristijonas Donelaitis = Die Handschriften von Kristijonas Donelaitis*. Parengė Mikas Vaicekauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 75–[99].
18. Krištopaitienė, Daiva. *Kristijono Donelaičio raštų leidimai: tekstologinės problemos = Editions of Kristijonas Donelaitis works: textual problems*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007. 294 p. ISBN 978-9955-698-57-9.
19. Petreikis, Tomas. Senieji Kristijono Donelaičio atminties keliai. *Knygotyra*, 2017, t. 69, p. 253–263.
20. Purvinas, Martynas. Klaidingi teiginiai apie Kristijono Donelaičio paveldą. *Voruta*, 2018, bal. 28 (nr. 4), p. 2.
21. Rėza, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 4, *Kristijono Donelaičio kūrybos publikavimas*. [Sudarytoja ir vertėja Liucija Citavičiūtė]. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014. 595 p.
22. Sidabraitė, Žavinta. Kristijono Donelaičio atminties paveldas : [recenzija]. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2016, [kn.] 41, p. 167–175.
23. Šeferis, Vaidas. *Kristijono Donelaičio „Metų“ rišlumas: monografija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014. 340 p. ISBN 978-609-425-134-4.
24. Vaitkutė, Sonata. Pagėgių savivaldybės viešojoje bibliotekoje – susitikimas su profesoriumi Domu Kaunu. *Šilutė*, 2017, geg. 19, p. 7.
25. Vaškevičius, Algis; Skamaročius, Gintaras. Knyga apie K. Donelaičio atminties paveldą pristatyta Marijampolėje ir Punske. *Donelaičio žemė*, 2017, nr. 1 (kovas), p. 24–25.

Įteikta 2018 m. birželį